

УДК 458.8

Мацьків М.Я.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОБРАЖЕННЯ ЖІНКИ ТА ЇЇ СТАНОВИЩА У СУСПІЛЬСТВІ ДОВІКТОРІАНСЬКОЇ ЕПОХИ У РОМАНАХ ДЖЕЙН ОСТІН

Анотація. У статті досліджено творчість Джейн Остін у контексті англійської літератури XIX століття. З'ясовано роль жінки довікторіанської епохи та визначено форми тиску суспільства на неї. Розкрито реалізацію категорії оцінки за допомогою таких стилістичних засобів, як епітет, порівняння, метафора, синекдоха, іронія, полісиндетон, асиндетон, апосіопезис та інші. Проаналізовано співвідношення «жінка і суспільство», охарактеризовано жіночі образи в романі. Окреслено вплив стилістичних засобів на формування образу жінки у художньому тексті та визначення її ролі у суспільстві тогочасної епохи. Висвітлено прагматичні функції розглянутих стилістичних фігур на основі тексту роману Джейн Остін «Гордість та упередження».

Ключові слова: стилістичні засоби, оцінка, прагматичні функції, текст, контекст, жінка і суспільство.

Matskiv Marta

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

STYLISTIC MEANS AS A TOOL FOR CHARACTERIZING A WOMAN AND HER POSITION IN THE SOCIETY OF PRE-VICTORIAN ERA IN THE NOVELS BY JANE AUSTEN

Summary. The article reviews the work of Jane Austen in the context of the 19th century English literature. The role of women of the Pre-Victorian era and the forms of society's pressure on her are determined. The implementation of the rating category with the help of such stylistic means as epithet, comparison, metaphor, synecdoche, irony, polysyndeton, asyndeton, aposiopesis and others are revealed. The interrelation "woman and society" is analyzed, the female images in the novel are described. The influence of stylistic means on the formation of a woman's image in the text and definition of her role in the society of the time is outlined. The pragmatic functions of the considered stylistic figures are highlighted on the basis of the novel by Jane Austen "Pride and Prejudice". Austen's novels are a picture of society given by the eyes of a woman belonging to it, which reflected her impressions. The greatest interest for Austen was represented by women, they were the true heroines of her novels, while male heroes appeared in them only in the society of women, and their images were revealed only in relation to women and in their relationship with them. None of the predecessors and followers of Austen failed to create such a large gallery of female types. Austen is interested in the question of morality rather than the social context. The writer constantly complements the description of events by analyzing the inner experiences of heroes and heroines, showing the correlation of their actions and statements. And she achieves her goal by effectively using phonetic, graphic, morphological and lexical stylistic devices. The novelty and skill of the writer manifested not so much in the plot of her novels as in her approach to the problem of character, as she understands and shows the fragile and sometimes contradictory inner world of her heroes and heroines.

Keywords: stylistic devices, evaluation, pragmatic functions, text, context, woman and society.

Постановка проблеми. Творчість Джейн Остін – насправді унікальне явище в історії світової літератури. Незважаючи на невелику літературну спадщину, що складається лише з семи романів та низки новел, її творчість і досі привертає неабияку увагу як читачів, так і дослідників. Роботами авторки захоплюються вже протягом двох століть, її книги читають на різних континентах. Зокрема, роман Джейн Остін "Гордість та упередження" щороку входить до сотні найпопулярніших книг у світі, посівши 2-ге місце у списку The Big Read – Top 100 Books, згідно досліджень BBC за 2003 рік.

Джейн Остін заслужено вважають «першою леді» англійської літератури. У силу сформованої літературної традиції більшість авторів – чоловіки. І «жіночий» літературі для того, щоб зайняти свою нішу, необхідно позиціонувати себе як своєрідне і незалежне культурне явище. Необхідно знайти інший, відмінний від «чоловічого», підхід до літературної діяльності. Жінка – автор, описуючи свою модель бачення і розуміння світу, робить акцент на особистих спостереженнях і переживаннях, вона шукає особливі способи сприйняття і оцінки дійсності, намагаючись не

загубитися в сформованих стандартах чоловічої літературної традиції. Саме це і зробило романи Джейн Остін такими популярними [6, с. 7].

Немає жодних сумнівів у тому, що найважливіша роль у становленні передвікторіанського роману і реалістичної естетики поряд з Ч. Діккенсом, У.М. Теккереєм, Т. Гарді, належить саме Джейн Остін. Її переконаність у не-обхідності зміни ідеологічних установок епохи, суспільного устрою, традиційних сімейних норм та укладу, готовність до утвердження нових соціокультурних установок знайшли цілком закономірне і адекватне вираження в її художній творчості [1, с. 6].

Кожен з її романів називають історією морального прозріння. На відміну від своїх сучасників, Остін не ідеалізує свої персонажів, натомість вимагає від них осягнення моральних цінностей, самовдосконалення, розширення кругозору, готовності до мудрого компромісу.

Особливий інтерес, як вже було зазначено, вікторіанська письменниця приділяє вивченню ролі жінки в різних галузях суспільного життя. У своїх романах Джейн Остін намагалася об'єктивно зобразити життя своїх сучасниць, проблеми емансипації та зародження фемінізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творам Джейн Остін завжди приділяли багато уваги. Їх досліджували такі дослідники як М. Батлер, Р. Кларк, М. Кіркхем, Д. Міллер, Н. Пейдж, Дж. Уїлшір, Е. Райт, Н. Демурано, Є. Генієва, А. Палій та інші. Функціонуванням оцінки на рівні тексту займалися І. Арнольд, В. Гак, А. Загнітко, Т. Космеда, А. Папіна, М. Михальченко та інші науковці.

Незважаючи на малу популярність творчості Джейн Остін в XIX столітті, вивчення літературної спадщини письменниці почалося ще за її життя. Ґрунтовну статтю авторці-початківцю присвятив В. Скотт, який став одним з її перших критиків і рецензентів. Він вважав, що Остін «творчо підходить до романтичної спадщини і багато в чому обганяє своїх попередників» [1, с. 220]. Письменник зазначив виникнення принципово нового «стилю роману», який зображає повсякденне життя людини, в чому він побачив зародження реалістичного зображення.

Важко не погодитися з У. Літцем, що писав у своїй монографії про Остін: «Ми називаємо її першим «сучасним» англійським романістом, тому що вона була першим прозаїком, який синтезував досягнуте Філдінгом і Річардсоном, тим самим передбачаючи класичні образи XIX століття, той метод його, який дозволив художникам відобразити як хід зовнішніх подій, так і всю складність індивідуальних вражень і сприймань особистості» [1, с. 9].

М. Бредбері підкреслює актуальність і злободенність творчості письменниці. На думку дослідника, приділяючи в романах основну увагу «моральному» світу, Остін, проте, робить акцент на тому, що є розумним і бажаним в соціальних відносинах (шлюб, матеріальна забезпеченість). З точки зору М. Бредбері, романи Остін відрізняє тип оповідної манери, прогресивної в порівнянні з попередньою літературою: всезнаючого оповідача змінюють роздуми героїв про події. Зіставлення різних точок зору поглиблює психологізм оповіді, а їх явна полярність породжує комічний ефект. Перераховані обставини, з точки зору дослідника, свідчать, як про певну залежність творчості Остін від естетики просвітителів, так і про зародження рис реалістичної свідомості автора [3, с. 146].

Об'єкт роботи – романи Джейн Остін («Гордість та упередження» та «Розум і почуття»).

Предмет роботи – стилістичні засоби як засіб характеристики жіночих персонажів та суспільства загалом.

Матеріал дослідження – текст роману Джейн Остін «Гордість та упередження» мовою оригіналу та в перекладі українською.

Методи дослідження – історико-літературний, описовий, системний, порівняльний, синтетичний.

Актуальність дослідження визначається недостатнім вивченням ролі стилістичних засобів у художньому творі з метою зображення ролі жінки у суспільстві.

Новизна дослідження полягає у визначенні ролі стилістичних засобів у зображенні жіночих образів та тиску суспільства на жінку в романах «Гордість та упередження».

Аналіз засобів, які використовуються письменницею для створення образів своїх персонажів, становить головне завдання цього дослідження.

Мета статті. Метою пропонованої статті є проаналізувати співвідношення «жінка і суспільство» з точки зору свободи вибору; охарактеризувати жіночі образи в романі та визначити вплив стилістичних засобів на формування образу жінки у художньому творі та її ролі у суспільстві тогочасної епохи.

Для досягнення поставленої мети в ході роботи були визначені наступні завдання:

1) ознайомитись з творчістю Джейн Остін у контексті англійської літератури XIX ст.;

2) дослідити роль жінки Англії XIX століття та визначити форми тиску суспільства на неї;

3) охарактеризувати способи подолання стереотипів у романах Джейн Остін;

4) простежити використання епітетів, метафор, іронії, порівнянь та інших виразових засобів для зображення жіночих персонажів;

5) проаналізувати прагматичні функції стилістичних засобів у романах авторки;

Практична цінність роботи полягає у тому, що даний матеріал можна застосовувати на практиці вузівського викладання при розробці курсів з історії англійської літератури XIX століття, лексикології та стилістики.

Виклад основного матеріалу. Шукаючи відповідь на запитання, у чому ж полягає таємниця популярності роману, було знайдено багато відповідей. Однією з них є, звичайно, цікавий сюжет та завжди актуальні теми: характеристика суспільства, становище жінки у ньому (а саме у Великій Британії доби георґіанства (передвікторіанства)), питання моральності й моралі, людські взаємини. Зокрема, тема шлюбу займає чи не найважливіше місце у творчості Джейн Остін. Проте весілля у творах письменниці – далеко не банальний літературний штамп романтичної історії з щасливим кінцем. Вона не ідеалізувала шлюбне життя, натомість чітко висловила своє бачення основ щасливого шлюбу: щирі почуття, взаєморозуміння, мудрість і вирішення проблем шляхом спілкування. За допомогою шлюбу між Елізабет та Дарсі авторка роману показує, наскільки хибними можуть бути наші перші враження від людини і наголошує на важливості часу для пізнання один одного. Її героїні здатні до самостійних суджень, мають власні погляди і думки, наділені не тільки розумом та розсудливістю, але й багатим внутрішнім світом. Елізабет та її сестра Джейн, нітрохи не поступаються чоловікам ні в моральному, ні в емоційному, ні в інтелектуальному плані.

Найбільше зацікавлення викликала наступна відповідь на запитання про секрет успіху творів Джейн Остін – це мова, яка не тільки красива у своїй структурі, але й іноді ускладнюється в розумінні. Ця унікальність починається з підбірки словника і специфічних виразів, які значно відрізняються від нашої нинішньої мови, коли мова йде про сенс, граматику та її значенню в романі, низки стилістичних засобів (фонетичних, графічних, морфологічних та синтаксичних), за допомогою яких авторка надзвичайно яскраво змалювала образи своїх персонажів. Недаремно вважають, що твори Джейн Остін є вершинними зразками англійського роману; вони виступають унікальним явищем в художній літературі і володіють особливим лінгвістичним потенціалом,

який розкривається в мовних характеристиках персонажів романів, створених творчою уявою цього автора.

Мовна характеристика персонажа або його мовний портрет є одним з головних засобів художнього зображення героя, що зображає картину індивідуальної мовної поведінки кожної дійової особи роману.

Критики, даючи характеристики героїв роману, звертають увагу на соціальну мотивацію поведінки і взаємовідносин героїв і приділяють значну увагу стилістичним прийомам, які застосовувала Джейн Остін, але механізм функціонування цих прийомів потребує більш конкретного і детального аналізу.

З метою розвитку персонажів та донесення головної думки Джейн Остін вдається до різних методів: реалізму, діалогу, антитези та інших. Проте, одним із найяскравіших стилістичних засобів зображення персонажів у творі є іронія.

• Іронія

Вже у першому рядку роману Джейн Остін майстерно встановлює головну тему і тон «Гордості і упередження». Вона стверджує "It is a truth universally acknowledged, that a single man in possession of a good fortune must be in want of a wife" [7, с. 51]. Це речення вводить тему одруження, яка стає центральною, паралельно з іронією, якою Остін пронизує роман, як вербально, так і структурово. Таким чином, якщо прочитати перший рядок і зрозуміти його дослівно, це означатиме: "Існує незаперечна істина: молодий юнак при великих статках зобов'язаний шукати собі дружину." Проте, прочитавши це речення іронічно, значення буде іншим: "Усі знають, що неодруженого багатого мужчину будуть переслідувати жінки, які хотітимуть одружитися з ним."

Джейн Остін часто використовує іронію в структурі тексту, пропонуючи персонажам ситуації, які означають одне, а з часом, як виявляється, зовсім інше.

Іронічного ефекту авторка досягає як за допомогою граматичних засобів, так і за допомогою лексики, коли слова протилежні за значенням до того, про що йдеться в розмові. Так містер Беннет вдається до іронії, коли каже, що захоплючись своїми трьома зятями, найбільше любить містера Вікхема, в той час, коли відчуває до нього лише антипатію. "I admire all my three sons-in-law highly, but Wickham, perhaps, is my favorite" [7, с. 386].

Іронічний коментар авторка вживає і на початку 61 розділу "Happy for all her maternal feelings was the day on which missis Bennet got rid of her two most deserving daughters" [7, с. 393]. («Щасливим для материнських почуттів став той день, коли місіс Беннет позбулася двох своїх найкращих дочок») [2, с. 411]. Тут авторка яскраво підкреслює головну проблему матерів того часу – віддати вдало заміж своїх дочок.

Завдяки іронії уже на перших сторінках роману читачеві стає очевидна глупота місіс Беннет у її діалозі з чоловіком. "You take delight in vexing me. You have no compassion on my poor nerves. They are my old friends. I have heard you mention them with consideration these 20 years at least" [7, с. 52]. («Вам просто подобається мене дратувати. Ви не маєте і крихти співчуття до моїх нещасних не-

рвів! – Помиляєтесь, люба. Я безмежно шаную ваші нерви. Вони – мої старі нерви. Я поштиво слухаю, як ви про них говорите, вже щонайменше 20 років поспіль») [2, с. 6]. Мова місіс Беннет така ж хаотична і безглузда, як і її думки. Вона намагається сказати відразу і багато, допускаючи багато помилок. Її чоловік, містер Беннет, невисокої думки про свою жінку, проте замість виховання дружини він відмежувався від її світу стінами своєї бібліотеки. Містер Беннет часто сипле критичними жартами в її бік та іронізує. Тут підкреслюється становище жінки довікторіанської епохи у шлюбно-сімейних відносинах. Освіченість була пріоритетом чоловіків, а культ родини і дому в ті часи ніяк не сприяв індивідуальній свободі жінки, в тому числі і у сфері освіти. За жінкою та чоловіком були прикріплені різні права і обов'язки: жінки займалися вихованням дітей, приготуванням їжі, шиттям, забезпеченням сімейного затишку, а чоловіки отримували освіту, брали активну участь у житті суспільства, дбали про добробут сім'ї і свої розваги.

Також іронічний відтінок має характеристика леді Лукас і місіс Беннет: "Lady Lucas was a very kind woman, not too clever to be a valuable neighbor to missis Bennet" [7, с. 65]. («Леді Лукас була жінка добра, хоч і не вельми щира, щоб стати для місіс Беннет цінною сусідкою») [2, с. 22]. Тут романістка вжила метод прихованої характеристики: якщо для персонажа, який автору не подобається, щось підходить, то насправді автор насміхається над людиною. Цим висловлюванням авторка засуджує небажання леді Лукас до саморозвитку.

"Well, my comfort is, I am sure Jane will die of a broken heart; and then he will be sorry for what he has done" [7, с. 148]. У цьому прикладі авторка використовує іронію, щоби описати місіс Беннет у ще більш дурному світлі, коли та говорить з Елізабет про сподівання щодо Джейн, які не збулися. Ця іронічна заява демонструє недоцільність цінностей, якими володіє місіс Беннет.

Центральна лінія іронії в романі – освідчення містера Дарсі Елізабет, яка його, здавалося б, ненавидить. Також у випадку Елізабет іронія торкається й її героїні, коли вона критикує свою сестру Джейн в ідеалізації людей і закриванні очей на їх недоліки. Елізабет дозволяє собі таке засудження сестри, бо вважає, що добре розуміється на людях, тому ніколи і не сумнівається в своїх висновках. Проте згодом це звинувачення виявиться іронічним, оскільки Елізабет зрозуміє, що саме вона була сліпою в своїх судженнях та упередженості до містера Дарсі. І вона не боїться визнати своєї провини, адже лише коли людина розвивається, розширює свій кругозір, щодня пізнає щось нове, вона здатна адекватно оцінювати речі і визнавати свої промахи.

Таким чином, саме завдяки іронії Джейн Остін вдається витончено передати емоційно-оцінююче ставлення до зображуваної дійсності.

• **Епітет.** Місіс Беннет не може похвалитися ні походженням, ні розумом, ні вихованням. Вона відверто дурна, кричущо неактовна, вкрай обмежена і, відповідно, дуже високої думки про власну персону. Наділена неабиякою дурістю вона – втілення психології дрібного джентрі – служить предметом гостророзумних жартів письмен-

менниці: "Mr. Bennet was so odd a mixture of quick parts, sarcastic humour, reserve, and caprice, that the experience of three-and-twenty years had been insufficient to make his wife understand his character. HER mind was less difficult to develop. She was a woman of mean understanding, little information, and uncertain temper. When she was discontented, she fancied herself nervous. The business of her life was to get her daughters married; its solace was visiting and news."

У відмові вийти заміж за священника Коллінза, образ Елізабет розкривається якнайкраще. Її слова переконують, що перед нами жінка, яка не піде наперекір своєму почуттю, для якої в любові і шлюбі важливі аж ніяк не міркування користі або наживи. "Your hope is rather an extraordinary one after my declaration. I do assure you that I am not one of those young ladies (if such young ladies there are) who are so daring as to risk their happiness on the chance of being asked a second time. I am perfectly serious in my refusal."

• **Метафора**

"The business of her life was to get her daughters married" [7, с. 3].

За допомогою метафори письменниця знову зображає найголовнішу проблему жінки довікторіанської епохи – вдало видати заміж своїх дочок.

"They attacked him in various ways..." [7, с. 6].

Це є ще одним доказом того, що головним завданням більшості жінок, що досягли шлюбного віку був пошук гідного нареченого. Крім того, самотній жінці було значно складніше взяти шлюб, ніж самотньому чоловікові.

Іншим прикладом метафори у творі, метою якої було підкреслити, що до списку жіночих чеснот не входили ані наявність роботи, ані високий інтелектуальний розвиток є наступний: "She was a woman of mean understanding, little information, and uncertain temper" [7, с. 17].

• **Порівняння** фігурують у тексті дуже часто. У наступному прикладі серце Елізабет через страждання, пов'язані з Дарсі порівнюється з пір'ям: "if you lament over him much longer, my heart will be as light as a feather."

За допомогою порівняння Остін показує, як Містер Беннет дражнить свою дружину через надмірне занепокоєння питанням одруження їх дочок.

"They have none of them much to recommend them" [7, с. 1].

• **Сатира.** Джейн Остін також використовує і сатиру, щоб підкреслити сміхотворні цінності тогочасного суспільства. Так, у наступній сцені сцені Остін показує здивування присутніх при появі Елізабет, одяга якої не відповідає нормам «витонченого» суспільства: "with weary ankles, dirty stockings, and a face glowing with the warmth of exercise. She was shown into the breakfast-parlour, where all but Jane were assembled, and where her appearance created a great deal of surprise."

• **Гіпербола** теж зустрічається у тексті. Так, через гіперболу Джейн Остін розповідає наскільки сильно містер Беннет сумує за дочкою, що не позбавляло мужчин сентиментальних і щирих почуттів до дітей, незважаючи на те, що їх вихованням займалися жінки. "Mr. Bennet missed his second daughter exceedingly; his affection for her drew him oftener from home than anything else could do."

• **Алітерація** допомагає Джейн Остін посилити значимість думок і дій персонажів, що дозволяє реципієнту запам'ятати найважливіші моменти розповіді. "From the further disadvantage of Lydia's society she was of course carefully kept, and though Mrs. Wickham frequently invited her to come and stay with her, with the promise of balls and young men, her father would never consent to her going" [7, с. 349].

• **Апосіопезис.** Використання апосіопезису додає справжніх життєвих емоцій та хвилювання, що посилює рівень хвилювання під час читання твору. "If, however... your feelings have changed... I would have to tell you, you have bewitched me body and soul, and I love... I love... I love you."

• **Синекдоха.** "You have no compassion on my poor nerves" [7, с. 3].

"They [nerves] are my old friends" [7, с. 8].

У цьому прикладі авторка застосовує синекдоху для позначення нервів як "старих друзів" містера Беннета, оскільки він вже звик до убогості мислення, неосвіченості та приземленості своєї дружини.

• **Полісиндетон.** "For you are a young lady of deep reflection I know, and read great books, and make extracts" [7, с. 3]. Цим прикладом Джейн Остін наголошує на начитаності і розумі сестри Елізабет Джейн, що траплялося не так вже й часто серед жінок того часу, оскільки їхнім основним завданням вважалося доглядати за дітьми та виконувати хатні справи.

• **Асиндетон.** "...his fine, tall person, handsome features, noble man..." [7, с. 22]. За допомогою асиндетону у цьому прикладі письменниця не просто описує характер містера Дарсі, а й підкреслює його строгість, стриманість і гонор.

• **Окличні речення**

Особливої емоційності та емпатичності додають окличні речення у творі.

Антиподом Елізабет виступає її сестра Лідія, хоча росли і виховувалися вони в одній родині. Вона найлегковажніша з п'яти дочок сім'ї Беннетів. Лідія пишається своїми новими кавалерами з числа військовослужбовців, і дорікає сестрам в їх перебірливості щодо панів. «Джейн скоро буде у нас старою дівою, чесне слово! Їй вже майже двадцять три! Якби я до цих років не зуміла роздобути собі чоловіка, я б згоріла з сорому» [2, с. 254]. Їй хочеться просто вийти заміж, вона не обтяжує себе думками про схожість інтересів, про внутрішні якості людей, про те, з ким саме жити, здається їй все одно з ким, головне – заміжня, і раніше старших сестер.

Висновки і пропозиції. Отже, проведене дослідження дозволяє виділити окремі риси авторського стилю, серед яких особливе місце займають гумор, іронія та сатира, за допомогою яких Джейн Остін критикує класове суспільство, а саме нерівний статус чоловіків і жінок довікторіанської епохи. Важливим для письменниці є також символізм, який можна вважати літературною стратегією письменниці. Тематика, реалістичність сюжету та персонажів, сукупність предметно-логічної та експресивно-стилістичної інформації, якою Остін наділила свої романи виділяють письменницю з-поміж інших авторів її епохи та приносять популярність навіть сьогодні.

Список літератури:

1. Гениева Е.Ю. Английская литература / Е.Ю. Гениева, М. Урнов // История всемирной литературы: в 9 т. М. : Наука, 1989. 138 с.
2. Джейн Остин. Гідність і гонор. Переклад Тетяни Некряч. Київ : Велмайт, 214. С. 415.
3. Ермаков О.П. Ирония и ее роль в жизни языка. – Калуга : Издательство КГПУ, 205. 202 с.
4. Остен Джейн. Собрание сочинений в 3 томах. Том первый. Чувство и чувствительность. Гордость и предрешение: Романы. Перевод с англ. / Ред. кол.: Г. Анджапаридзе, Е. Гениева, М. Климова и др. Предисловие Е. Гениевой. Москва : «Художественная литература», 1988. 750 с.
5. Охримович К.В. Ирония и принципы вежливости в английских диалогах. Дис. канд. филолог. наук. Уфа, 2004.
6. Шамина Н.В. Женская проблематика в викторианском романе 1840-1870-х годов (Джейн Остен, Шарлотта и Эмили Бронте, Джордж Элиот): дис. ... канд. филол. наук / Наталья Викторовна Шамина. Саранск, 2005. 235 с.
7. Jane Austen. *Pride and Prejudice*. Penguin Books. 1972, p. 399.
8. Marian Cox. AS/A – Level Student Text Guide. *Pride and Prejudice*. Jane Austen. Bookpoint Ltd, Oxfordshire. 2009, p. 125.
9. Marie Kalil M.A. Cliffs Notes. *Pride and Prejudice*. Wiley Publishing, Inc. 2000, p. 90.
10. Martin and Laura Gray. *Pride and Prejudice*. Jane Austen. York Press. Longman. 2011, p. 151.
11. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

References:

1. Henyeva E.Yu. Anhlyyskaya lyteratura / E.Yu. Henyeva, M. Urnov // Ystoryya vsemyrnoy lyt-eratury: v 9 t. M. : Nauka, 1989. 138 s.
2. Jane Austen. Hidnist' i honor. Pereklad Tetyany Nekryach. Kyiv. Velmayt. 214, s. 415.
3. Ermakov O.P. Ironiya i yiyi rol' v zhytti movy. Kaluha : Yzdatel'stvo KHPU, 205. 202 s.
4. Austen Jane. Sobraneye sochyneny v 3 tomakh. Tom pervyy. Chuvstvo y chuvstvytel'nost'. Hordost' y predubezhdenye: Romany. Perevod s anhl. / Redkol.: H. Andzhaparydze, E. Henyeva, M. Klymova y dr. Predyslovye E. Henyevoy. Moskva : «Khudozhestvennaya lyteratura», 1988. 750 s.
5. Okhrymovych K.V. Ironiya i pryntsy py vzhlyvosti v anhliys'kykh dialohakh. Dys.kand.fyloloh.nauk. Ufa, 2004.
6. Shamyna N.V. Zhenskaya problematyka v vyktoryanskom romane 1840-1870-kh hodov: dys. kand. fylol. nauk / Natal'ya Vyktorovna Shamyna. Saransk, 2005. 235 s.
7. Jane Austen. Hordist' i uperedzhennya. Knyhy pinhviviv. 1972, s. 399.
8. Marian Koks. AS / A – Riven' Students'koho Tekstu. Hordist' i uperedzhennya. Jane Austen. Bookpoint Ltd, Oksfordshyr. 2009, s. 125.
9. Mari Kalil M.A. Hordist' i uperedzhennya. Wiley Publishing, Inc. 2000. S. 90.
10. Martin i Lora Hrey. Hordist' i uperedzhennya. Jane Austen. York Press. Lonhman. 2011, s. 151.
11. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>